

ТАНЯ П'ЯНКОВА

**ВІК
ЧЕРВОНИХ
МУРАХ**

Роман

«НАШ ФОРМАТ» · КИЇВ · 2022

[Почитати опис, рецензію і купити на сайті nashformat.ua](https://nashformat.ua)

УДК 821.161.2'06-94

П 99

П'янкova Тaня

- П 99 Вік червоних мурах : роман. — К. : Наш Формат, 2022. — 256 с.
ISBN 978-617-7973-95-8 (паперове видання)
ISBN 978-617-7973-96-5 (електронне видання)

Жорна життя перемелюють людей на борошно, і ніхто не знає, що виліпить із нього час... Сім'я молоденької Явдохи помирає від голоду, як і багато інших родин у Мачухах. Дружина радянського комісара Соломія то практикує лікувальне голодування, то несамовито «заїдає» втрату дитини і байдужість власного чоловіка. Представник сільської влади Свирид узагалі заплутався в почуттях і не знає, що зараз керує ним — закохане серце чи партія...

Здається, усі ці люди такі різні, що між ними — нездоланна прірва. Та вони ще не знають, що насправді йдуть одне одному назустріч. Йдуть, аби нарешті обійнятися і збудувати крихкий міст понад ненаситним мурашником своїх мучителів...

Глибокий психологічний роман про одну з найскладніших сторінок української історії — Голодомор 1932–1933 років, де на тлі неосяжної трагедії тонко зображена кунсткамера людських доль. Роман здобув третю премію конкурсу «Коронація слова» 2021 року.

УДК 821.161.2'06-94

ISBN 978-617-7973-95-8 (паперове видання)
ISBN 978-617-7973-96-5 (електронне видання)

Усі права застережено
© П'янкova Тaня, текст, 2022
© ТОВ «НФ», виключна ліцензія на видання,
оригінал-макет, 2022

Ми не сіль цієї землі.
Ми — її гіркий хліб,
зневажений та знову відроджений
з останньої крихти любові...

Пам'яті кожної зернини — кожної людини,
пам'яті ненароджених поколінь
присвячую...

Дуся

Спочатку ще не дуже страшно...

Спочатку пухнуть ноги.

Вони все дужче терпнуть, дубіють, стають такі тяжкі та повні, наче дві бодні*, наче хтось ізсередины щодня наливає їх оловом, і вони вже не тримають тебе, як тримали колись, а лишень заважають.

Вони тобі немилосердно сверблять, і ти їх обережно — аби не продерти шкіру — чухаєш. Шкіра на них усе тоншає, тоншає, жовкне, напинається, попід нею бродить собі якась жовта вода, і ти розганяєш її, гладиш рукою — намагаєшся виправити те, що вже сталося з тобою. Не з усією тобою — поки що тільки з твоїми ногами.

Ти обзираєш себе, гамуєш дрижаки в животі; ти хочеш негайно одужати — не чекати, не дозволити пекучій воді налити тебе цілу; намагаєшся не думати про те, що буде далі, трудишся, як дурна, аби забутися, не дивитися, не чути, не вірити... Та приходить час, коли ти вже нічого не можеш, бо вода є вода... Її природа — вільно гуляти там, де їй треба...

Далі тебе поволі розносить геть усю — од кінчиків пальців на ногах до маківки голови... Криючись од мами з Мироськом, на світанку, коли всі ще сплять, розглядаєш себе вже не з острахом — із жахом. Обмацуєш теплі нагі стегна, потім ховаєшся

* Бодня — діжка.

під одержу — не хочеш, аби бачили, аби знали, аби плакали... Досить тих плачів, тих жалів, тих голосінь...

Мирось також спух, тіло його у виразках і ямах. Мама мовчить і все частіше дивиться крізь нас. Вологий її погляд ковзає понад нашими скұленими тіннями і шворнями впирається у стіни, забивається намертво й аж там перестає тремтіти. Сама ж вона не пухне — всихається. Руки і ноги її тоншають, видовжуються, і вона стає схожою на чаплю — худа та висока, ще гарна така, тільки лицем чорніша за ніч. Якось вона милася, і я побачила, що у неї вже немає грудей. Замість них — розкішних колись, високих, пружних — zostалися два зморшкуваті мішки, які ще якось тримаються тіла.

Мені дев'ятнадцять... Миросеві лише п'ятнадцятий... У Мачухах зима тридцять третього... Нашу нову теплу хату ще в грудні ми продали за вісім буханців хліба, самі ж перебравися до бабиної старої... Того хліба давно вже нема, зерна теж. Мама од світанку і до пізнього вечора у колгоспі. Часом приносить звідти мізерний кулачок проса або вівса. Ховаємо як можемо, потім перетираємо на мукú, б'євкаємо* з водою...

Їсти... Жити...

Господи!

Не ходимо — крадемося селом — котами, кротами, дрібною мишвою, павуками, однією великою потворною сороканіжкою, — і кожна нога їй пухне та свербить... Вона суне своє роздуге жовте черевце по землі й вижирає навколо себе усе, що лишень може пережувати. За нею тягнеться слід, чорний та гнилий, і я знаю, що на тім мертв'яку**, котрий залишає вона — людська сороканіжка, — ніколи вже не зросте навіть трава...

Розмовляємо пошепки, перешіптуємось — наче солону жуємо. Лиш вона не жується — залазить між зуби, застрягає

* Бевка — юшка з води (молока) і борошна; забевкати — заколотити юшку; інша назва — затируха.

** Мертв'як — мертве місце, де нічого не росте.

у піднебінні, заважає вимовити невимовне, те, котрим давимося, котрим труїмося, котре вертаємо і заново ковтаємо, бо ж час такий... А ввечері засинаємо як убиті — кожне у своєму кутку, на своєму помості, що мало кому навіть стане престолом. Намагаємось міцно вспатися, дуже міцно, так, аби вже ніколи не прокинутися і не впертися очима у сліпі вікна, забиті мішковиною, у голі стіни пустки, котра ще вчора була чиєюсь хатою і знала запахи з печі...

Соля

Спочатку ще не так страшно...

Лише розпухаєш...

Просто ти така, яка є, — не-знач-на, не-по-міт-на...

Просто живеш. Просто їси. Щось заїдаєш... день нинішній, день учорашній. Просто ростеш — рік у рік робишся більшою, ще більшою, іще... Час викруглює тобі лице, розносить твої стегна, литки, руки, живіт, наливає вагою ноги.

Спершу розносить стопи.

Трохи дивно...

Вони чогось набрякають, і ти вже ледве виходиш з будинку, ледь переступаєш сідці, пороги... Ти думаєш, що просто нахворілася, настраждалася, перевтомилася, пережила важкі дні, що достатньо буде лише прилягти, одіспатися — і тебе, як багато разів до цього, полікує ніч...

Ні, спочатку не так страшно.

Ти частіше перемучена, задихаєшся, пітнієш, постійно чуєш запах свого тіла і ніяк не можеш одмитися. Тобі здається, що ніхто більше його не чує — давно забутий дух чистоти ще живе десь у твоїй голові. Але й він покидає з часом... Ти стаєш неохайною, незграбною, занудною, байдужою до одвічних жіночих радощів...

Потім тебе перестає торкатися твій чоловік.

Спершу він вдало маскується: поспіхом обіймає, поспіхом цілує сухими губами — мов птах, що знічів'я клює у руку. Коли ти поруч, сідає десь неподалік... Він іще тримається — мужньо приховує свою огиду до тебе, до твого роздутого тіла, до твоїх масних, налитих жиром стегон, але дуже скоро здається — усе частіше одвертає погляд, усе частіше першим покидає ліжко на світанку, аби не бачити, як ти одягаєшся...

Вам обом іще не страшно.

Ви іще пара, він іще чоловік, а ти — дружина, вам іще не одібрало пам'ять — звично бавитеся у ввічливість, у любов, у сім'ю... Волієте не думати... Але ця гра минає — його огида стає помітною, такою зримою, що треба бути сліпою, аби не прочитати її в очах, які навпроти. Напруга висуває гострий писок з-під ковдри, разом із вами витісняє звідти любов і ніжність. Ваше ліжко вистигає, робиться зимним — аж льодяним, робиться порожнім...

Твій одяг росте разом із тобою, щільно обліплює, а там — і взагалі приростає до тебе, наче друга шкіра. Шар за шаром ти обростаєш одежею — широка розлога капуста, — ховаєш під листям свою тверду серцевину... Якось насувається вечір — і ти навіть починаєш спати одягнена...

Тобі потрібна більша частина ліжка, ти занадто голосно спиш, щонаочі твої груди розроджуються хрипами, і він, твій терплячий, твій законний чоловік, мусить обережно повертати тебе на бік, аби задрімати, аби добутися до ранку, зрештою — вижити... Далі — йому набридає, подушка і ковдра переходять спати до іншої кімнати, бо там, де спиш ти, йому задушно...

Навіть тоді ти ще не розумієш.

Тоді ще не боязко.

Дуже боляче, та не боязко — навіть трохи легше...

І ти знову просто живеш, просто пухнеш. Лежма лежиш і не думаєш ні про що. Є тільки одне, чого іще хочеться, не так тобі, як тварині, котра оселилася у твоєму тілі, — їсти. Ця ненажерлива, ця захланна істота змушує тебе зводити голову і тягнути своє тіло до їдальні...

Якось дорогою од ліжка до стола, дорогою у п'ятнадцять нещасних кроків, ноги одмовляють тобі... А насправді то одмовляє серце, і ти задихаєшся... Аж тоді він приходить — сей дивний страх, се жаске одчуття порожнечі, близької прірви, якоїсь фатальної та невідомої темені. А ти, лежачи на підлозі посеред чепурного полтавського будинку, зазираєш на її самісіньке дно і хочеш піднятися, хочеш не доповзти, а дійти до неї сама, добрести своїми опухлими ногами, дотягтися своїми товстими руками, досягнути своїми збайдужілими очима і навек запам'ятати.

І ти просиш у Нього допомоги — просиш урятувати тебе...

Свирид

Яке ж вона диво — Тамара.

Ані руху різкого, ані слова наперекір.

За воду тихіша, за горлицю ласкавіша. Увірувала в мене, наче в небеса увірувала. Пірнула мені за пазуху й не вигулькує. Так би і грілася, так би й сиділа, якби я дозволив.

Я не дозволяю.

Не можу дозволити.

Не можу дати їй ні руки своєї, ні серця, ні слова. Лише лантух із зерном чи картоплею, лише гречки мірку та консерву радянську іноді. Більше нічого.

А вона і не просить. Може, боїться, що одкинуся од неї, одвернуся. Може, думає, що, коли на серце моє зазіхне, гордість дівоча її задушить. Любить мене безмовно, бачу, що любить; бачу, як тане в моїх обіймах, як плавиться, тече восковою свічкою, як

стелить мені постіль і сама стелиться; як довго-довго тремтять її вії, коли я присуваюся ближче; як тонко бринить струна її голосу, коли ніч пронизує блискавиця нашої пристрасті...

Я вже любив колись — нічого доброго із того не вийшло.

Я боюся знов полюбити.

Тіло Тамарине жадібно випасаю, словами її ласкавими гоюся, шкіру порепану перед нею, наче змії, скидаю — за ніч обростаю новою і виповзаю в темінь: подалі од неї, од її хати, що пахне травною, од погляду її матері, котра дивиться так, ніби удавити мене задумала...

Тамару свою покірну вкотре у сніях між собою та стіною затискаю:

— Треба аби вийшла кудись Орина, — шепочу тихо, а сам зубами кофтину на Тамарі задираю од пупа і до грудей, котрі уже дрижать так схвильовано, так солодко, таким вогнем зайнялися, що й лице обпікають.

— Вона зараз сама додумається, — Тамара регоче тихенько, у маківку голови мені дише. — Мамо! — гукає голосно. — Мамо, нам Свирид олії приніс. Треба заховати. — І бігом од мене одскакує, кофтину на собі поправляє. Мене першим до хати, сама — за мною.

Орина неохоче з печі висувається. Видно, тяжко їй. Ноги повні, вайлуваті, одслужили своє. Коли колгосп у Мачухах з'явився, Орину до праці виходити зобов'язали. То вона вже у перший день до колгоспу не дійшла. Так і осіла біля хати. А Тамара ходила. Аж доки не додумалась молока украсти. Сперіщили її нагаєм та й усі трудодні зняли. Більше робити не дають.

Тож я їхня єдина опора, їхня надія на життя.

Я їхній посланець Божий.

І хоч Орина досі зубами скрегоче, коли я до Тамари приходжу, та слова мені кривого сказати не сміє, з хати тікає і ходить десь так довго, скільки мені треба...

Що ж?

Така ціна, Орино.

Така-от плата...

* * *

— Може, я до тебе ходитиму? — Тамара мені у шию дише. — Щоб мамі очей не мозолити... — Пестить мене, мов дитину, обцілює од чола до колін. Губами груди мені лоскоче.

— Навіть не думай! — одкидаю червону хвилю волосся, аби лице її бачити. — Не можна тобі до мене.

— Чого ж, Свириде? — покусує мене за шию, граючись. — Жінка кочергою одлупить? — піджартує собі, лащиться, кепкує з мене.

— Помовч уже! — прошу її владно, наказую. Вона і не продовжує... Мовчки рукам моїм оддається... А там і я забуваюся...

Ніколи б не повірив, що така бентежна вона, така ніжна, така дивовижна, така, наче тісто, податлива, така смачна. Набуваюся нею, наїдаюся нею, розчиняюся в ній, знову і знову вивергаю із себе сіль, вивергаю всю свою гіркоту на її теплий живіт...

Деся попід вікна ходить Орина, визираючи світла у шибі... Світло означає, що мені час, а їй до хати вертатися можна.

Але ми довго не палимо каганця...

Тамара у мене на плечі задрімала... Приборкана... Безборонна...

Моє насіння у ямці її пупа гріється...

І, на щастя, не проростає...

Дуся

Тосько Лантушок не любить людей.

Ще як у дитячих літах був, люди у нього на очах батька його забили. Ніби за те, що на чуже добро руку приклав, а на правду — хто його зна... Скрутили в баранячий ріг, вила у груди засадили — та й по всьому.

— Ракла!* — кричали навіжено. — Ракла! Ракла! — у три-чотири-п'ять чоловічих голосів лементувало того дня небо над Мачухами. — Ракла!

Малий Тосько не знав тоді, за що батька карають, вуха долоньками затиснув, під призьбу забився і од страху дрижав. Колінцями у саму землю вгруз — у дрібну товчену піщину, серця не чув, через раз дихав.

— Ракла! — стукало, тупало, бевхало його по діточій голові, забивалося під біляве волоссячко — у саме тім'ячко. — Ракла! — вигулькувало, ніби голка з грубої мішковини, і впиалося з іншого боку — прохромлювало наскрізь маленьку людську мурашку, що знайшла сховок для свого тремливого тільця і ніяк не могла затулити вуха так щільно, аби нічого того не чути. — Ракла! — ще раз навалилося, а далі як виникло раптово, так само і стихло. Лишень захрипіло десь недалеко ослабим батьковим голосом...

Він, Тосько, восьмирічна дитина, прислухався іще раз, повільно виліз зі свого сховку і отак, на колінцях, на колінцях, давай виповзати на середину двору, туди, де, прохромлений чиймись гострими вилами, вже у Бозі спочивав його неньо — Ясьо Лантушок... Так над батьковим тілом увечері Августина його й застала... Тосько вже навіть плакати не міг — на все своє життя очі виплакав...

Одтоді Тосько не любить людей.

Ніколи не знав тих, котрі його татові життя урвали, але й інших не шанує. Дивиться на кожного — ніби не на людину дивиться — на порожнє місце, а коли і говорить з кимось — то мов пісок із губи спльовує... Мовчить зазвичай — наче на смерть тебе вже прирік. І пів життя прожив, і в сивий волос зайшов, навіть згорбився трохи, але й на цяпочку не подобрів. Ніхто в Мачухах терпіти його не може. Лишень кобила гніда, така сама стара і бриклива, прижилася коло нього — наче Бога, Тоська свого слухає... А так — ніяка душа жива не витримує.

* Ракла — злодій.

Злий чоловік він, дивний, дикий. Усе вила біля себе тримає — ніби готовий боронитися... Не знаю, на кого ціле життя жде, на якого ворога. Ото всядеться під черешнею на лавку — сидить, на сонце мружиться, по сивій бороді йому комаха повзає... І ніби одпочиває собі чоловік, та вила з ним — до стовбура приперлися, а рука — на їхньому держаку — ніби вклеєна...

У сусідстві з бабою, а тепер — і з нами усіма — Лантушки живуть. З одного боку вони, а з іншого — бездітна Варвара Лебедька. Скільки я себе пам'ятаю, завжди у двір Лантушків бабині кури забігали. Де ми лише той лаз не шукали, в однім місці заб'єм, то вони десь у другому дірку найдуть. І крила баба їм підрізала, і пильнувала по пів днини, кишкала раз у раз... А тільки до хати піде — кури знов на чужому городі. Чи трава їм там якась ліпша була? Одного дня, як бабин півень знов Лантушкам молоду моркву перепорпав, Харитон нікому і слова не сказав, вилами махнув — лиш ноги задер півень. На вилах його Лантушок підняв і бабі Олександрі на подвір'я перекинув. Мовчки то все, нанімо — ані пари з вуст.

Мала я тоді була, у дворі стояла, об'їдала галузку з черешнями, що батько мені спіяв. Над моєю бідною головою пролетів той півень — і крапелька крові на личко мені бризнула. А може, то був сік од черешні — не знаю і зараз. Лишень забоялася я бабиних сусідів. Та й тепер не менше боюся.

Коли у тридцять першому в Мачухи комуністи прийшли, то Харитона разом із возом, вічними вилами та й кобилою колгоспними зробили. Забрали усе з його господарки: плуг, дряпак*, борону. Він і не пручався. Повірив, що рай настане, що «під одним одіялом будуть спати і чоловіки, і жінки», та й здався до колгоспу. Скажуть гній з-під корів возити — то возить, буряки — то буряки, буксир** по хатах куркульню шукає, то й Тосько

* Дряпак — господарський інструмент для підпушування землі.

** Буксир — бригада, що виконувала плани хлібоздачі, відбираючи у селян зерно та інші продукти харчування.

під воротами терпляче висиджується... На мішки з награбованим добром жеде... Сам голодний — аж чорний весь, хату злидні обсіли, мати його — Августина — із сили упала, злягла, молиться лишень то голосно, то тихцем, аби його не гнівити, а він забуває їй і їсти подати — все ніяк червону пелену з ока не змахне — прийдшим нелюдам служить. Вірить, що буде так, як пропаганда наобіцяла, що в куркульській сорочці нарешті ходить зможе та й куркульського щастя зазнає... Іноді присунеться пізно ввечері додому, самогоном од нього валить так — аж нам чутно, всунеться у хату — до матері слабої і словом не озветься. Вляжеться — хропе собі. Хата їхня стара з лампáсу*, ще дідівська, наруги не витримує — валиться то там, то сям, і дах давно вода пробила — на голову капле, а Тоськові байдуже. Ні до чого нема діла... Лишень чекає, що пришлють за ним та й скажуть, куди далі їхати.

То ще зовсім недавно було — у голові шпичкою засіло — на зиму зайшлося, вечір загуснув, затужавів. Мати якраз із колгоспу прийшла. Принесла трохи ячки в кишнях. І як лишень приховала? Трусять їх на воротах... Як ніхто знаю. Мене на другий день за жменю вівса із «Червоної зірки» вигнали. Сказав бригадир, що якби батька мого не любив, то доніс би у кліп ока. А так... щоб і духу мого більше тут не було... До інших колгоспів дорога нам давно закрита... Поспіхом ячку сховали на горищі, поміж гречаною лускою, тією, що нею була вистелена половина горища, розсипали — так вона непомітна стала, щоб одібрати ніхто не міг — не визбирувати ж по пів зернятка...

Смеркалося. Ми додали ріденький кандьóр**, заварений на воді, аж раптом мама ложку одсунула та й каже:

— Слухайте, діти, не можу я їсти і не думати — виє вона там у хаті, самі чуєте.

* Лампас — формована глина.

** Кандьóр — пшоняний суп.

— Хто? — до мене не зразу дійшло, про що мама каже.

— Августа... А он знову... Тосько її не годує, певно. Вже пару днів у колгоспі спить, не стільки робить — як п'є, наженуть скоро до чорта. А нині до полудня вже такий був, що і лика не в'язав. І вчора — такий самий. З гноями тими колгоспними... ніби вродився, аби їх метати... А матір рідну скоро на гнилице* одвезе. Ні грама совісті в чоловіка — навіть аби подивитися...

Ми горщик зі стола в руки, каганець світла в другі — та й пішли у сусідський двір. Давно я там не була — все той півень наш червоний на Тоськових вилах мені перед очима... Легко у хату попали.

— Агусю! — закликала мама з порога. — Ви дома?

Нащо вона питає, думаю собі, коли раз по раз чути виття? Прихідцями** так, прихідцями — то появиться, то затихне... Ну от, знову:

— Їсти! Їсти-и-и... — кволим протяжним стогоном озвалася біда із нутра сусідської хати і прогналася нам дрижаками під шкірою.

Зайшли ми глибше — очима у темінь густу провалилися. Зимно в хаті. Страшно. Немічю тхне, старістю, немитим тілом, сечею... Той огидний дух із ніг нас валить. Тримаємся.

Видно, баба давно під себе ходить. Незримий вітер вільно гуляє межі глиняними стінами, піч за дровами скучила — давно не бачила. Світло нашого каганця полохливо тремтить і висвічує у потемках живу душу. Під самою стіною коло зимної печі баба Августа на загідженому сечею полу*** лежить. Горілиць лежить та й тихенько підвиває собі:

— Їсти-и-и, їсти-и-и!

Солома під нею потерта, ряднинка якась така збита. А вона ту солому з-побіду себе смикає та й до беззубого рота пхає:

* Гнилице — яма, де перегнивало щось, інша назва — гноївка.

** Прихідцями — уривками.

*** Піл — дерев'яний поміст у хаті, який слугував ліжком.

— Їсти-и-и-и... — Самими яснами жує-жує, а далі збриджено одпльовує. Потім знову тягнеться до тієї соломи, знову, знову...

Спершу очманіло дивимось, а потім як підскачимо — та й до баби, мама голову її невагому вище піднімає:

— Зараз, Агусю, зараз. Потерпіть, рідна. Їсточки вам дамо. Їсточки...

— Їсти-и-и-и... — Бабині невагоме тіло різко вигинає судом. Корчиться Августа. Мучиться, здригається кілька разів і раптом затихає. Благá стає... Вже не просить... Наїлася...

Мама обережно кладе її сиву голову назад, на ряднину.

Агуся не перечить нам. Сумирна лежить...

Усе ще дивиться на світло, і в неї повні очні ями сліз...

Вертаємось додому зі своїм горшком — застигає у нім пшоняна юшка...

Недалеко од нас сиротіє сусідська хата з лампасу.

Там баба Агуся лежить собі...

І теж застигає...

Другого дня під обід Тосько Лантушок вперше за останніх кілька місяців не прийшов пішки, а приїхав додому своєю скрипучою гарбою. Про маму люди йому сказали. Ми ж не зізналися, що в хаті були. Страшно тепер жити. Страшно. Не знаєш, що тобі за правду зробити можуть. То він, як учув, дозволу ні в кого не спитався — додому помчав. Гнав кобилу вулицею, як навіжений, милосердя не знав — лупив її лозиною по старому хребту, по крупу, аби бігла — не зупинялася. Мовби не вірив людям, котрих усе життя не любив, мовби встигнути кудись хотів. До хати так ускочив — аж двері із завісі зірвалися: хруснуло коло одвірка. Довго там сидів, а через якийсь час задубілу Агусю в новій ряднині на руках виніс, обережно на лавку під черешнею поклав. Потім знову в хату посунув. Шафу на подвір'я витяг — дошками вона тарабанила, коли волочив, розвалилася чисто. Харитон хазяйновито дошки оті докупи стулив,

цвяхами їх загатив, далі шафу на гарбу висадив — матір туди, наче у домовину, вложив... Поїхали...

Першою була вона, кого Лантушок на цвинтар завіз. Та й недовго на воротях стояла* ... Посипались Мачухи услід за нею... По одному, по двоє... день у день... день у день... Плакали ще за ними — за тими першими, а тепер уже ніхто й не рахує. Доки було кому, то ховали своїх, а зараз лише Тосько їх попід плоти збирає... по хатах із вилами їздить:

— У вас є? — сумирно питає у кожному дворищі. — А... немає... Ну... завтра будуть...

Доручила партія Тоськові спочилих за село виряджати, туди, де тополі живим частоколом стали навколо мертвих...

Не знаю, про що думав Тосько Лантушок, коли матір свою в шафі на цвинтар віз... коли яму сам копав... Але ми тоді вперше бачили, як він плаче...

Якщо душа людська ще родить сльози, думала я, — певно, має у собі щось живого... Хоч із вилами не розлучається — од цілого світу тими вилами одхрестилася...

Соля

Задушно...

Будинок видихав усе повітря — мені не залишив. Одгортаю ковдру набік, аби стало хоч трохи прохолодніше. Тіло ослаблене, неповоротке. І голова знову важка. Навіть важча, як учора. Звично приножуюся. Нічого нового — простирадла піді мною зібгалися й огидно тхнуть потом. Не розумію.

* На воротях стояти — за народним повір'ям, покійник стоїть на воротях цвинтаря, доки не помре хтось наступний, і вже той наступний займає своє місце на воротях. Так триває безкінечно.

Лише вчора перестелила чисті. Невже за однісіньку ніч можна було так зіпсувати постіль? Треба знову прати, сушити, міняти. Де ж набратися сили? Лежу. Не вставала б, аж доки смерть не прийде мене забрати із дому, де я давно загубила себе саму, із дому, що вижер із мене усі бажання і залишив тільки одне — бажання їсти. Колись настане час, і я покину його...

Першою звідси пішла Єва...

Два місяці, сім днів і вісім годин одміряв мені Господь на материнство. Не більше і не менше — лише стільки заслужила... Однією рукою зіслав щастя з неба, другою одібрав. Відтоді я думаю про се і думаю — ніяк не можу згадати того страшного гріха, що до нього можна було б приміряти таку тяжку кару... Може, він карає мене за майбутні провини?

Наша крихітка Єва була схожою на нас обох. Її блакитні очі заплющилися не одразу — спершу вона довго кричала. До останнього подиху мені стоятиме у вухах її безпомічний крик. Той крик досі катує мене, терзає, роздирає навпіл живцем, трощить голову... Я одержимо слухаю його, слухаю, слухаю... до отупіння, до напівпритомності — й не розумію, чого досі іще жива. І я запитую у Того, хто над нами усіма, там, високо в небі, я кричу Йому: «Скажи, чого я жива, а її вже немає? І не буде...» Як не буде більше дня, хоч трохи схожого на день, бо темрява, котра розгризла навпіл моє лоно і моє серце, вже не одступить, вона навалою стін цього будинку підперла мене з усіх боків... А правду сказати — то вже єдина моя опора...

Мій Олексій не вірить у Бога. Партія — його бог, його тато і мама. Своїх рідних батьків він ніколи не знав. Партія дала йому, немовляті, цицьку, виростила з нього чоловіка. Той чоловік вірить у червоні знамена і не хоче чути, що є інший Бог — мій Бог, той, який живе у моїй душі, у моїй голові, і що лише Він дарує життя, милує та карає...

Олексій давно мені не опора. Раніше був. Раніше він рухав світом, перевертав гори, а Єву нашу не врятував. Коли та ніч

підступила під наш поріг, коли прийшла забирати наше маля, сам був розгублений, як дитина, — стовпівся посеред хати, а зробити нічого не міг. І ніхто вже не міг, навіть Бог, у котрого я ще тоді так самозречено вірила.

З одержимістю самогубиці повертаюся у той день, у той вечір, у ту кімнатку під самісіньким дахом, приходжу туди, як приходять додому. Вона ще там... ще лежить... ще дихає... просто гасне... наша дівчинка. Швидка довго їде, я поспіхом вдягаю Єву, вона не перестає кричати — малі губенята аж узялися синім, — а потім раптом зітхає, затихає і заочує очі. Він перший підбігає до неї, до мене... дивиться осоловіло і нічого не каже — вискакує за двері, покидає мене саму, із нею на руках, покидає у таку мить, у такий час, у тій кімнаті, біля того ліжечка, тоді, коли навіть стіни незворушно оплакують її разом зі мною. Весь мій світ розпадається, розверзається, розсипається через його страшне мовчання...

Ні, Олексій — не опора. Він не моя стіна — лише мій чоловік, котрому завжди тяжко, бо волочить на собі більше, ніж може. Певно, та робота якось його рятує. А мене рятує їжа, рятує снодійне, Філя... Ми вже не обговорюємо з ним смерть Єви. Знаю, що він возив її тільки на розтин — цікавився, од чого померла... Можливо, хотів знати, чи завинила у цьому я... Кишківник завернувся... Не впоралася з їжею... Таке буває з малюками...

— Вона мучилася перед смертю? — досі допитуюсь я у нього, досі падаю йому на груди, топлю сльозами... — Льоша, скажи мені правду!

— Ана уже атмучілась, Соль... — обережно, наче порцелянову статуетку, іноді він іще обіймає мене. Часом мій чоловік не гидиться мене обіймати. — Зачем ти всьо время думаєш об етом? У нас ещю будут деткі...

А я думаю. Думаю. Кілька років думаю — ніяк не можу одмучитись. Їм, наче тварина, — усе підряд у себе пхаю, хочу, аби і мій шлунок не впорався, щоб мене знудило, щоб розірвало на місці, щоб Господь викрутив мої нутрощі так, як їй, моїй

дівчинці... Але, щоразу одходячи од столу, рік у рік гладшаючи і розповзаючись, я чогось знову виживаю.

Він сидить там, на небі... Невблаганний сидить, незворушний, дивиться на мене — мізерну комашку — і нічого не каже...

Свирид

Страх у моїй голові когутом червоним гребеться — ямку собі випорпує. Завзятий такий, шаркий*, лóвкий. Чупрявий** — гребінь йому короною, аж угинається. Боляче голові моїй, скоботно***, тяжко од наруги такої, од пазурів когутячих, од вірви у самісінькій маківці. Лускає моя голова, на дві криві шкаралупи розпадається — залишок глузду оголює, аби страх його на решті жовтою лабою**** вигріб...

Із хати Ганниної усе почалося...

Як Тимофія засудили, зразу ж і наказ прийшов родину його з хати виселити. Дізнався я перший — до Ганни погнав. Попередити, аби знала. На світанку прибіг, дочекався, коли двері мені одчинить.

— Розмова є, Ганно! — здаля почав.

— Кажі, Свириде, — вона мені стиха. — Щось од Тимофія чути?

— Не од нього! — дратуюся раптом. — Хату в тебе нині одберуть...

— Як ото? — Ганна дивується. — Як же ото, хату?

— Наказ учора прислали...

— Наказ... — шепоче.

* Шаркий — той, що швидко метикує, «шарить».

** Чупрявий — чубатий.

*** Скоботно — лоскітно.

**** Лаба — куряча лапа з кігтями.

— Так рішили... Прийшов оце, аби попередити.

— Попередив? — слово її гострішає раптом, тишу вранішню колошматить. — Йди собі...

На Ганну свою лице підіймаю — іконою стоїть, зціплена стоїть, згіркла стоїть. Цілого світу сіль в очах її зібралася і навек загусла. Ненавистю зіниці її кровоточать, коса її гадиною з-під хустки до мене сичить. Пальці її аж сверблять — горло мені обчепити... Але не до того зараз — зараз мушу справу партії завершити. Мушу.

Не можу тепер про Ганну думати, про серце її надірване, що десь там за розкішшю грудей білих од мене сховалося; не можу про губи її думати, із котрих меду допити не спромігся; не можу... права такого не маю. Маю право хату її розкуркулити, піч розвалити, обібрати до цурки*, дітей її сиротами зробити. Маю право будь-яку наругу над нею вчинити, над тілом її солодким, над серцем її зрадливим. Маю право, лишень сили не маю.

Укаменила вона мене, одним подихом своїм до ганку прикувала — на поріг її хати ногу занести не годен. Так шулюю** і стою, до світлиці їхньої з Тимофієм зазираю. Око собі вибрав би, щоб ніколи піл той не побачити, на котрім вони любощами утішалися, доки душа моя одинока од горя прогнивала; доки світ мій на дрантя розповзався, на тлін, на порох; доки я од зради Ганниної скаженів, дурів, з кута у кут метався; доки зневіра ненаситним червом сили мої точила... Доки я воістину вмирав, ворог мій собі плодився, сівя діти свої у черево Ганнине... Хіба можу я тепер простити їм усе? Хіба маю право одступитися?

— Змирися, Ганно! — кажу їй, аж слиною давлюся. — Подоброму тебе прошу. — Не лізь біди на роги! Завтра продай хату Анголові. Так ліпше буде. Наказ із Полтави прийшов — виселити вас треба. Через Тимофія воно... Сама знаєш... Нічого зробити не можу...

* До цурки — до нитки.

** Шула — стовп.

Лише глянула на мене, лише поглядом ковзнула — а наче грім навіки побив...

— Ганно, — кличу знову. — Ганно! Не біда. Хата моя тобі зраділа б...

— Пропади, Свириде! — губи її порепані ненависть родять та на мене пускають. — Кудись пропади... — Плечі їй трусяться, ніби од плачу, та не плаче вона. Не жінка — каменяка столітня. Тверда така, що і не зрушиш... Розколоти хоча б...

— Я прошу тебе, Ганно! — не здаюся ніяк, повірити у все-силля її душі кам'яної не можу. — Думаєш, усе життя проситиму? Думаєш, можеш отак собі носом крутити?! Я не патик тобі, Ганно! Не хрін псячий, що ти мені норів показуєш! Ви-метуть вас нині з хати! Чуєш мене?! Чоловікові своєму кланяйся, що безголовий такий! Ляпав направо-наліво, а тобі тепер оддається!

— Лишися Тимофія! — вона мені з кутка свого одгиркує. — Не він од людей останнє вигрібає!

— Ну ти ж не дурна, — я з іншого боку підійти пробую, — не нинішня. Мене стільки літ знаєш. Знаєш, що я не скривдив би тебе ніколи, хоча ти мене скривдила. Та хату вашу одберуть. Через Тимофія одберуть, через те, що він із державою грати-ся надумав...

— Мовчи! — голос її дрижить, водою наливається, брижиться, хвилями об скроні мої б'ється. — Чого ти хочеш од мене, Свириде?!

— Тебе, Ганно... — вкотре звіряю їй своє серце, вкотре під ноги їй стелюся... Бери, топчися по мені, жінко, залишай сліди од чобіт на грудях...

— Ніколи, чуєш?! — Ганна голову підвела. — Ліпше умерти, ніж коло ворога доживати...

— Коло ворога? — шаленію і через поріг її переступаю. На тінь її сунуся навально, змести її хочу, з ніг звалити.

Не одступає вона, і кроку не одступає.

— Страшний ти, Свириде, — видихає раптом мені у груди. — Наче сама смерть, страшний...

Озираюся по чужій хаті — дзеркало шукаю. Хочу глянути на себе, страх той увесь, як є, побачити, а нема дзеркала. Лише очі Ганніні навпроти каламутною ропою налиті, і в жоднім мого відображення нема...

До ранку біда якась на голові моїй гребеться — глузд живий видзьобує. Пробую як не зловити, то хоч зігнати — ніяк не можу.

Безсилі руки мої, зневірою ослаблені.

Безмежне горе моє...

Страхи мої всемогутні...

Дуся

Першою у нас баба Санька вмерла.

Зима вже на лютий перевалила, але снігу нема — лишень дощить немилосердно. Крізь той дощ світ навколо хати аж чорний. Скрипуча Тоськова гарба, проїжджаючи повз нас, грузне у розкислій глині, і Тосько, голосно лаючись на чім світ стоїть, вискакує з неї та й пробує штовхати воза. Його сухо-ребра гніда кобила, стара та сумирна, чимдуж помагає йому, і вони рухаються далі, туди, де за Мачухами, обгороджений, обсаджений високими тополями, зустрічає своїх мешканців цвинтар...

— Змучилась я, діти. Не годна більше. Жити не годна, — баба говорить кволо, раз у раз надривно кашляє. Жаль її... — Через мене і вам їсти не хватає. А далі ще гірше буде... То нащо дурно їду переводити? — Її байдужий погляд волого блукає поміж мисками на столі, вона двічі гикає, а далі надріз одмовляється вилазити із запічка, аби їсти з нами рідку бевку — таку вже прозору, що через неї дно миски визирає. Санька лице до стіни повернула та й лежить мовчки. До вечора навіть води не п'є.